

MODERN SVENSKA

12/2-73

Funderar ni på språkriktighetsproblem? Vår spalt Modern svenska be-

handlar språkfrågor av allmänt intresse, som besvaras av professor Carl-Eric Thors. Sänd in frågor till Dagboken som vidarebetorärar dem till språkvetaren.

1. "Varför står det **öppethålles** t.ex. på postanstalter och inte **öppenhålles**. Ordet **post** är ju **den-genus**?" — Formen med **t** i **öppethålles** beror på att ordet är bildat efter uttrycket (posten, vi osv.) **håller öppet**, inte efter "posten hålles öppen". **Öppethålla** anses faktiskt vara den rätta formen av ordet.

2. "Är inte uttrycket **här och var** felaktigt? **Var** är ett frågeord och passar inte ihop med **här**." — Skenbart kan det tyckas så. Uttrycket **här och var** är emellertid mycket gammalt — det påträffas redan i fornisländska texter från 1200-talet. På den tiden kunde **var** ha betydelsen "var som helst", och det är den nu försvunna betydelsen som ingår i **här och var**, som således ursprungligen betydde "här och var som helst".

3. "Är det korrekt att tala om olika **versioner** av t.ex. ett radioprogram? Betyder inte **version** "översättning"?" — **Version** har två huvudbetydelser. Den ena är "översättning". Ordet är av latinskt ursprung, och latinets **versio** betyder "översättning", grundbetydelsen är "vändning", och efter latinskt mönster kunde **vända** i äldre svenska betyda "översätta" (och **kääntää** har efter samma mönster fått innebörden "översätta"). Men **version** betyder väl oftare i nutida svenska "återgivning av ett händelseförlopp", "utförmning", t.ex. "Det här var hans version av olyckan", och rentav "Den senaste versionen av bilen X.". Därför går

det an att tala om "versioner av ett radioprogram".

4. "Skall man säga **ingripa** eller **gripa in**, **ingjuta** eller **gjuta in**?" — Frågeställaren rör här vid ett omfattande problem i nutida svenska. Det finns en stark tendens att använda s.k. skiljbar sammansättning (**gripa in**), där något äldre skriftspråk hade fast förbindelse (**ingripa**). Exempel på det är "Polisen grep in", "Han göt in nytt mod hos åhörarna", "Skillnaden plånades ut", "Han märkte ut vägen". I samtliga dessa sätser kan verbet också ha fast förbindelse, t.ex. **utplånades**. Typen **plånades ut** anses ledigare. Det tycks i synnerhet vara vid sammansättningar med **in** och **ut** som vacklan förekommer. Emellertid finns det många sammansättningar där verbet (åtminstone i vissa betydelser) måste ha fast sammansättning. Det måste heta **utse någon till ordförande** — "se ut" går inte här. En allmängiltig regel kan dessvärre inte ges.

5. "Upptar Svenska Akademiens ordlista alla svenska ord?" — Först och främst begränsar den sig i stort sett till sådana ord som förekommer i skrift; den nya upplaga som väntas i höst tar dock upp några mer kända dialektord (som emellertid kan tänkas förekomma i skrift någon gång). En viktig begränsning gäller sammansättningarna. Svenskan har stor förmåga att bilda sådana, och det är omöjligt att ta upp alla tänkbara sammansättningar.

Frågeställaren undrar också, hur många ord det finns i svenskan. Med "svenskan" avses säkerligen "det svenska riksspråket". Det är inte möjligt att ge ett exakt svar på frågan, bl.a. på grund av sammansättningarnas väldiga antal. Men det kan kanske sägas något, att Akademiens ordlista i upplagan 1950 har bortåt 200 000 ord; den föregående upplagan (1923) hade ungefär 100 000. Upplagan 1973, som nu föreligger i korrektur, kommer säkert att ha fler än 1950 års.

Det kan tilläggas att Akademiens ordlista inte får förväxlas med Svenska Akademiens ordbok. Ordlistan är en rätt liten bok som i många fall bara tar upp ordet utan andra upplysningar än dess böjning. Ordboken är ett väldigt verk, påbörjat 1898, som nu har hunnit in på band 26 (någonstans på sk-). Den upptar skriftspråksord efter 1520-talet, både nu levande och försvunna, och ger utförliga betydelseuppgifter med exempel.